

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ

Кафедра податків і фіскальної політики

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

«АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ»

Виконав студент групи ФО-41

Брик І.М

Науковий керівник: *викладач*

Іванова А. М.

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

Зміст

Вступ.....	3
1.Теоретичні основи податкового навантаження в Україні.....	5
2.Оцінка податкового навантаження в Україні.....	12
3.Шляхи оптимізації податкового навантаження в Україні.....	22
Висновки і пропозиції.....	35
Список використаної літератури.....	38

ВСТУП

Однією з найбільш ефективніших форм управління ринковою економікою є створення ефективної податкової політики, бо саме податки є основним джерелом доходів держави і виступають важливим економічним інструментом стимулювання та регулювання виробництва, забезпечення соціальних гарантій, стимулюють ділову активність.

Нині акцент у податковій політиці робиться на фіскальній функції, а її регулююча та стимулююча функції мінімізовані, тому проблема оптимізації податкової політики лишається однією з найактуальніших у процесі становлення ринкових відносин і забезпечення економічного зростання України.

Фіскальний вплив податкової системи на економіку країни можна оцінити за допомогою показника податкового навантаження який формується шляхом поєднання показників окремих податків.

Дослідження цього процесу є вихідною базою проведення податкових реформ, розвитку векторів впливу податків, виявлення сфер надлишкового податкового тиску та обґрунтування оптимального рівня податкового навантаження, який дасть змогу задовольнити потреби соціально-економічного розвитку.

Серед науковців, які приділяють значну увагу визначенню причин сучасного стану податкової системи, напрямів здійснення її реформування, дослідженню впливу податкової політики на розвиток як фінансової сфери країни в цілому, так і окремих її складових варто виділити Крисоватого А. [17], Соколовську А. [32] та ін. Проблеми податкового навантаження у своїх працях розглядали Я.Дропа [12], Н.Кондратенко [16], О.І.Новік [22], Ю.Кушнірчук [19] та ін.

Згаданими науковцями зроблено значний внесок у розвиток науки про оптимальне оподаткування, однак на сьогодні є необхідність комплексного дослідження проблем надмірного оподаткування та шляхів оптимізації податкової системи в Україні.

Метою курсової роботи є дослідження рівня податкового навантаження в Україні та визначення шляхів щодо його зменшення.

Завданнями дослідження є:

1. визначити сутність податкового навантаження;
2. з'ясувати порядок розрахунку рівня податкового навантаження в країні;
3. проаналізувати рівень податкового навантаження в Україні та країнах світу;
4. окреслити напрями зменшення податкового навантаження в Україні.

Об'єктом дослідження є аналіз податкового навантаження в Україні, предметом дослідження виступають процеси прямого і непрямого оподаткування в Україні.

1. Теоретичні основи податкового навантаження в Україні

Податкове навантаження (податковий тягар) є важливою економічною категорією, що еволюціонувала разом із системою оподаткування. Посилення ролі податків як інструменту регулювання економіки зумовило розширення спектра їх застосування та множини податкових механізмів й інструментів, що перебувають у розпорядженні держави.

Поняття «податковий тягар» одночасно виникло з введенням податків. У XVIII ст. А. Сміт провів дослідження економічної залежності між надходженням коштів до державного бюджету і рівнем податкового навантаження. У результаті отримана аксіома, яка стверджує, що від зниження податкового навантаження держава залишиться у виграші, оскільки з'являються вивільнені кошти, від вкладення яких можна отримати додатковий прибуток і відповідно додатковий податок [15].

У сучасній економічній літературі підходи до визначення поняття «податкове навантаження» відрізняються за економічним змістом. При визначенні сутності податкового навантаження виділяють дві сторони: якісну та кількісну. Розглянемо кожен з них більш детально. Кількісну оцінку цього показнику вчені-економісти намагалися дати давно. Вперше це вдалося німецькому економісту Ф. Юсті, який дав визначення цього терміна на макрорівні і показав співвідношення між державним бюджетом і національним доходом цієї ж держави [16].

Попри те, що поняття "податкове навантаження" набуло широкого використання, у науковій літературі тривають дискусії з приводу як якісного, так і кількісного його оцінювання. Підходи до якісного аналізу понять "податкове навантаження" і "податковий тягар" розглянемо на основі визначень наведених в табл. 1.1.

Підходи до визначення поняття «податкове навантаження» і «податковий тягар»

№ п/п	Автор	Визначення
1.	Ю.М.Кушнірчук [19]	Податкове навантаження є важливим фіскальним показником, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання, тобто фактично є показником ефективності бюджетно-податкової політики.
2.	М.А.Новіков [23]	Податкове навантаження – це міра впливу податкових платежів на фінансовий стан підприємства.
3.	Фінансово-кредитний економічний словник [10]	Податкове навантаження як економічна категорія являє собою узагальнену характеристику податкової системи країни, вказуючи на вплив податків на окремого платника або народне господарство в цілому, а також на кількісну оцінку такого впливу.
5.	Б.А.Райзберг, Л.Ш.Лозовський, О.Б.Стародубцева [27]	Податковий тягар – 1) міра, ступінь, рівень економічних обмежень, створюваних відрахуванням коштів на сплату податків, відволіканням їх від інших можливих напрямів використання; 2) У широкому розумінні слова – тягар, який накладається будь-яким платежем.
6.	А.М.Соколовська, І.А.Майбуров [32]	Податкове навантаження (тягар) – це ефекти впливу податків на економіку в цілому та на окремих її платників, пов'язані з економічними обмеженнями, що виникають у результаті сплати податків і відволікання коштів від інших можливих напрямів їх використання.

Окремі вчені розрізняють поняття "податкове навантаження" і "податковий тягар", однак ці спроби видаються непереконливими. Ці поняття є синонімами, про що свідчать як словник синонімів, де в ряду синонімів до слова "вантаж" наводяться: "вага, навантаження, тягар, груз, ноша", так і тлумачний словник, згідно з яким "вантаж" – це "те, що обтяжує своєю наявністю".

Обидва терміни набагато рідше вживаються західними дослідниками через їх узагальнюючий та всеосяжний характер. Натомість у зарубіжній літературі з

економіки оподаткування частіше трапляються терміни *tax incidence* – ефект, породжений оподаткуванням, або перекладання податкового тягара, а також *fiscal pressure* – фіскальний тиск, який є змістовнішою категорією, ніж податковий тягар.

Також при визначенні сутності податкового навантаження виділяють дві сторони: якісну та кількісну.

При визначенні якісної сторони податкового навантаження можна виділити декілька точок зору з приводу цього:

1) податкове навантаження розглядається як показник, що вказує на ефект від впливу податків або ефективність рівня втручання держави на економіку країни та окремих платників. А саме:

а) податкове навантаження це «ефект впливу податків на економіку загалом та окремих її платників, пов'язаний із економічними обмеженнями, що виникають у результаті сплати податків і відволікання коштів від інших можливих напрямків їх використання» [22]. Схоже визначення дає і І. Берч [5], але у більш скороченій формі.

б) визначають податкове навантаження як «показник ефективності рівня втручання держави через податки в діяльність платників» [13]. Таке трактування теж за змістом дуже схоже з трактовкою першою, але визначення більш скорочене. Ю. М. Кушнірчук теж розглядає податкове навантаження як показник ефективності бюджетно-податкової політики [19]. Ми згодні з його визначенням в тій частині, що розглядає податкове навантаження як «показник, що характеризує сукупний вплив на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання».

На нашу думку, такі визначення не є достатньо точними, оскільки розглядаючи податкове навантаження як показник ефективності податкової політики, необхідно враховувати, що мова йде саме про фіскальну ефективність. А якщо ж мова йде і про економічну та соціальну ефективність податкової політики та проведених податкових реформ, то цей показник

обов'язково слід досліджувати поряд з іншими показниками ефективності та оцінювати враховуючи зміни основних макроекономічних показників.

2) податкове навантаження розглядається як «форма монопольної ціни сукупних суспільних благ, в якій виражається міра вартості (цінності) державних послуг по відношенню до джерел сплати податків» [9].

На нашу думку це визначення досить цікаве та відображає саме внутрішню сутність поняття. Адже сплачуючи податки до держави платники отримують через механізм державних витрат суспільні блага. Податкове навантаження визначає, скільки коштують ці суспільні блага для платників податків.

Якісна характеристика податкового навантаження проявляється в його визначенні як показнику, що вказує на ефект від впливу податків та прирівняних до них платежів на соціально-економічне становище в країні, тобто визначає рівень ефективності втручання держави через податкову систему.

Кількісна сторона податкового навантаження проявляється в тому, що завдяки ньому можна визначити рівень розподілу та перерозподілу ВВП в країні через податкові важелі.

Податковий тягар (навантаження) розглядається на рівні економіки загалом, груп економічних агентів та окремих платників податків, і загалом реалізується на таких чотирьох рівнях:

перший – податковий тиск безпосередньо податкових важелів;

другий – податковий тиск всієї сукупності податків, зборів і платежів;

третій – використання механізму пільг платниками, надання пільгових кредитів, дотацій. При цьому податковий тиск переміщується з одних платників податків на інших;

четвертий – використання податкової техніки, при якій посилюється податковий тиск на платника податку. Наприклад, авансові платежі, які передбачають сплату податку платником до моменту отримання результатів його господарської діяльності [15].

Як економічне поняття і ціновий показник податковий тягар пов'язаний із процесами формування та використання валового та чистого внутрішнього продукту (валової й чистої доданої вартості) країни, з пропорціями його розподілу та перерозподілу.

Податковий тягар на "ринку" державних послуг може складатися довільно, під впливом фактора державної монополії на податки та публічні блага, або регулюватися та оптимізуватися в межах державної податкової політики. Для більшості країн сьогодні характерним є помірне податкове навантаження та проведення податкової політики спрямованої на забезпечення стабільного економічного зростання, створення сприятливого клімату для розвитку господарської діяльності та ефективного вирішення соціальних проблем в державі. Разом з тим питома вага податків, зборів та обов'язкових платежів у ВВП багатьох країн є досить суттєвою. Так, від 40 до 70 % становить питома вага зазначених платежів у таких європейських країнах, як Італія, Франція, Бельгія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, [40]. Використовуючи дані щодо сплата податків, зібрані з 186 країн порівнюємо податкові системи у всьому світі, та їх вплив на бізнес.

Таблиця 1.2

Рівень податкового навантаження в Україні та світі у 2016 р.

Країна	Податкове навантаження (Total Tax Rate)*, %	В порівнянні з Україною, %
1	2	3
Австралія	47,3	-5,6
Аргентина	137,3	+84,4
Бельгія	57,8	+4,9
Білорусь	52,0	-0,9
Бразилія	69,0	+16,1
Великобританія	33,7	-19,2

Греція	49,9	-3,0
Грузія	16,4	-36,5
Данія	26,0	-26,9
Єгипет	45,0	-7,9
Індія	61,7	+8,8
Іспанія	58,2	+5,3
Італія	65,4	+12,5
Канада	21,0	-31,9
Китай	64,6	+11,7
Мексика	51,8	-1,1
Німеччина	48,8	-4,1
Норвегія	40,7	-12,2
Польща	38,7	-14,2
США	43,8	-9,1
Туреччина	40,1	-12,8
Україна	52,9	-
Фінляндія	40,0	-12,9
Франція	66,6	+13,7
Швеція	49,4	-3,5

*складено автором на підставі [40]

Як свідчать дані табл. 1.2, найнижча питома вага податків у ВВП у Данії (26%), Грузії (16,4%), Канаді (21%). У них склалась достатньо раціональна й ефективна система розподілу і використання зібраних коштів на соціальні цілі.

Найменший рівень податкового навантаження характерний для Данії та Канади. Тут це зумовлено використанням податкової політики як засобу створення сприятливих умов для діяльності промислових компаній, що потребує низького рівня оподаткування. У рейтингу сприятливості податкових

систем Paying Taxes 2015, підготовленому Світовим банком спільно з Pricewaterhouse Coopers, Україна посіла 108-ме місце серед 189 досліджуваних країн [40].

Також варто виділити такі основні риси податкових систем розвинутих країн:

1) прямі податки переважають в Німеччині, Канаді, США, Японії, непрямі податки - у Франції та Італії;

2) у Німеччині, Японії та США зміни в податковій структурі обумовленні тим, що виходячи з прогресивного оподаткування економічне зростання і інфляція чинять сильніший вплив на доходи від прямих податків.

Порівнюючи показник податкового навантаження України з іншими країнами з розвинутою ринковою економікою, можемо побачити, що даний показник у нашій державі є середнім. Проте зниження податкового навантаження є необхідною умовою виходу України з економічної кризи, що приведе до формування цілої низки позитивних зрушень в економічній і податковій сферах.

Поступове зниження податкового навантаження на фізичних осіб сприятиме збільшенню заощаджень домогосподарств, підвищенню платоспроможного попиту населення, а отже розвитку виробництва та збільшенню реальних доходів платників податків і, як наслідок, – зростання податкової бази.

Досвід зарубіжних країн загалом свідчить, що при достатньо високому рівні податкового навантаження поширеними є різноманітні форми державної підтримки у сфері оподаткування, а саме:

– звільнення деяких підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності;

– використання податків на оціночний дохід і мінімальних податків; – податкові кредити (відрахування із суми нарахованого податку).

2. Оцінка податкового навантаження в Україні

Основними видами прямих податків в Україні є: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; плата (податок) на землю; збір за першу реєстрацію транспортних засобів та інші згідно Податкового кодексу.

Для того, щоб розрахувати рівень податкового навантаження за прямими податками, розрахуємо спочатку динаміку формування прямого податкового навантаження (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка формування обсягу прямих податків у доходах Зведеного бюджету України у 2012-2016 рр., млн.грн.*

№ п/п	Вид податку	Роки				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Податок на прибуток	55 097	55 793	54 994	40 201	39 053
2	ПДФО	60 225	68 092	72 151	75 203	99 983
3	Плата за користування надрами	2 684	3 272	14 225	19 620	38 008
4	Інші прямі податки	39 661	37 712	27 082	27 919	14 421
РАЗОМ		157 667	164 869	168 452	162 943	191 465

* складено автором на основі [38]

На підставі наведених даних можемо розрахувати рівень податкового навантаження за прямими податками в Україні за останніх п'ять років (табл.2.2). Таким чином, бачимо, що рівень податкового навантаження за прямими податками в Україні впродовж 2012-2016 рр. зменшився на 2,3%, що є позитивним явищем. Динаміку цих рівнів графічно проілюстровано на рис. 2.1.

Таблиця 2.2

Аналіз рівня податкового навантаження в Україні за прямим
оподаткуванням у 2012-2016 рр.*

№ п/п	Показник	Роки					Відхи- лення, 2016/ 2012, %
		2012	2013	2014	2015	2016	
1	Обсяг прямих податків, млн.грн.	157 667	164 869	168 452	162 943	191 465	+21,44
2	ВВП, млн.грн.	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	+50,35
3	Рівень податкового навантаження за прямим оподаткуванням, %	11,98	11,70	11,58	10,40	9,67	-2,30

* розраховано автором на основі [38]

В даний час прямі податки є одними із визначальних чинників розвитку економічної системи держави, оскільки вони пронизують всі сфери суспільного життя та поєднують в собі реалізацію економічних інтересів усіх суб'єктів національної економіки.

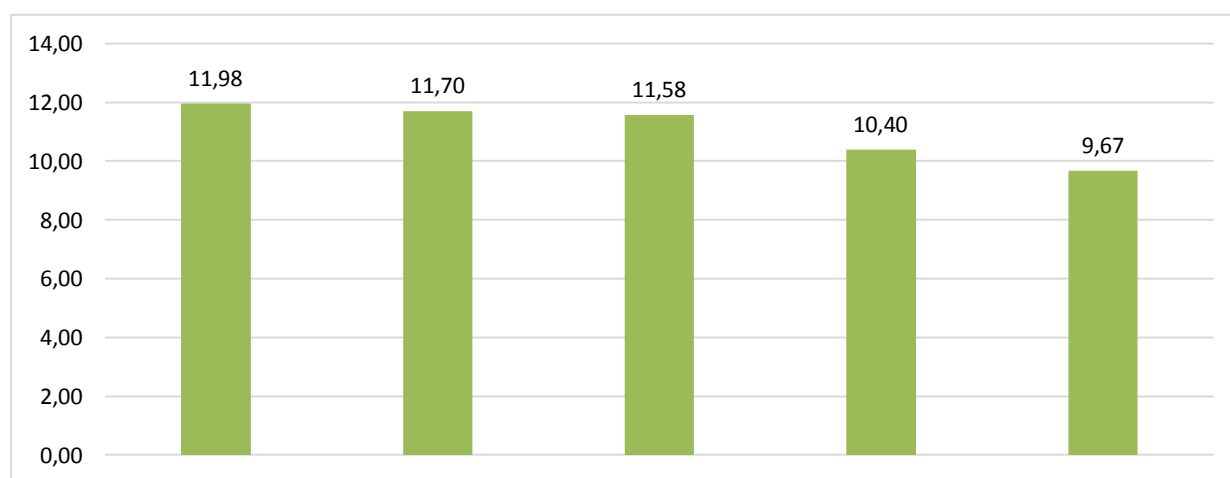

Рис. 2.1. Динаміка рівнів прямого податкового навантаження в Україні у 2012-2016 рр.*

* побудовано автором на підставі даних табл.2.2

Прямі податки повинні відповідати наступним важливим вимогам, зокрема, повинні:

- не пригнічувати, а розвивати виробництво;
- використовуватися як державний інструмент для регулювання суспільних процесів;
- забезпечити бездефіцитний бюджет держави.

Однак, нажаль, теперішні прямі податки не відповідають жодній із цих вимог. Вони суто фіскальні, тобто односторонньо орієнтовані на здобуток коштів для бюджету і в наслідок цього не забезпечують бюджет необхідними коштами. Податки у суб'єктів господарювання повинні справлятися з прибутку і в межах прибутку. Якщо справляти більше то підприємства не зможуть забезпечити навіть просте беззбиткове виробництво, не говорячи вже про розвиток. В результаті товари навіть при безприбутковій роботі підприємства стають дорожчі імпортерів і не знаходять збуту. Підприємства несуть збитки, не відновлюють оборотній капітал, скорочують виробництво, звільняють працівників і припиняють свою діяльність [3].

В результаті виробництво і реальні доходи населення зменшуються, безробіття і ціни ростуть, збільшуються навантаження на бюджет.

Переважання прямих податків і їх значна роль в країнах з ринковою економікою може свідчити не тільки про економічний розвиток країни, а й культуру населення, а особливо податкову культуру. Саме податкова культура впливає на ефективність оподаткування, масштаби ухиляння від сплати, разом з іншими причинами створює умови для підвищення ролі прямих податків.

Значна роль в реалізації політики стабілізації державних фінансів належить непрямим податкам. Якщо при економічному спаді зростає роль непрямих податків, що дає можливість закріпити і стабілізувати базу оподаткування, то при економічному зростанні, навпаки, прямі податки набувають домінуючого фіскального впливу [11].

За економічною сутністю головними видами непрямих податків є податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок і мито, що становлять важливу частину централізованих грошових фондів і використовуються для здійснення видатків держави.

Аналогічно, як і з визначенням податкового навантаження за прямим оподаткуванням розраховуємо спочатку обсяги непрямих податків як базу для наступних розрахунків (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка формування обсягу непрямих податків у доходах Зведеного бюджету України у 2012-2016 рр.*

№ п/п	Вид податку	Роки				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	ПДВ	130094	138827	128269	139025	178453
2	Мито	10 463	12 986	13 265	12 389	39 881
3	Акцизний збір	33 919	38 429	36 668	45100	70 795
4	Інші непрямі податки	2 550	5 457	7 314	8 056	70 795
РАЗОМ		177026	195699	185516	204570	359924

* складено автором на основі [38]

Встановлюючи певні ставки податку на додану вартість, держава впливає на попит споживачів, оскільки може стимулювати його в період кризи чи сприяти зростанню попиту в період надмірного піднесення економіки. За допомогою акцизного податку держава зменшує споживання шкідливих для населення товарів, а також оподатковує товари розкоші, споживачі яких спроможні сплатити ці податки. Стягуючи мито, регулюються експортно-імпорتنі операції, орієнтовані на стимулювання експорту і захист національних товаровиробників від конкуренції імпортованих товарів.

Зміна податкових надходжень безпосередньо впливає на розмір доходів держави, оскільки саме за рахунок основних видів податків утворюється найбільша частка доходів Зведеного бюджету України.

На підставі наведених даних можемо розрахувати рівень податкового навантаження за прямим оподаткуванням в Україні за останніх п'ять років (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз рівня податкового навантаження в Україна за прямим оподаткуванням у 2012-2016 рр.*

№ п/п	Показник	Роки					2016/ 2012, %
		2012	2013	2014	2015	2016	
1	Обсяг непрямих податків, млн.грн.	177026	195699	185516	204570	359924	+103,32
2	ВВП, млн.грн.	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	+50,35
3	Рівень податкового навантаження за прямим оподаткуванням, %	13,45	13,89	12,75	13,06	18,18	+4,74

* розраховано автором на основі [38]

Як бачимо, рівень податкового навантаження за непрямим оподаткуванням в Україні впродовж останніх п'яти років зріс (на 4,74%). При цьому варто врахувати, що офіційні дані, на підставі яких розраховані показники можуть повністю не відображати реальний стан справ в Україні, адже насправді, реальний ВВП країни є майже наполовину меншим від взятого для розрахунків офіційного номінального ВВП. Графічну ілюстрацію динаміки

рівнів податкового навантаження за непрямим оподаткуванням наведено на рис.2.2.

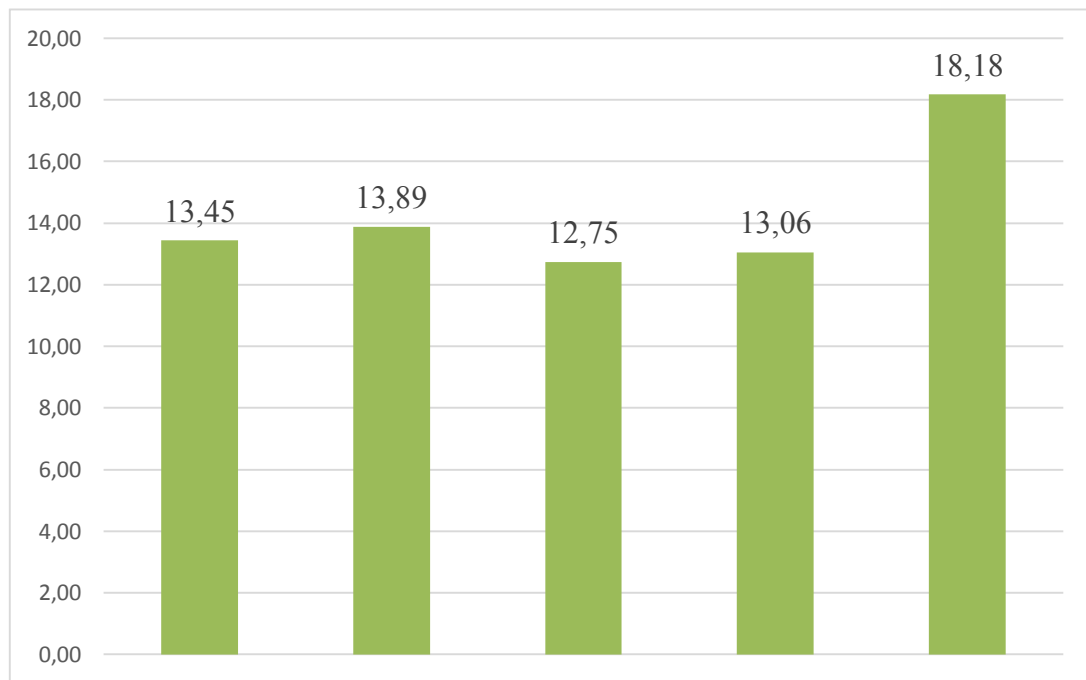

Рис. 2.2. Динаміка рівнів непрямого податкового навантаження в Україні у 2012-2016 рр.*

*побудовано автором на підставі даних табл.2.4

Однією з важливих проблем непрямого оподаткування є співвідношення прямих та непрямих податків і, відповідно, питання соціальної справедливості оподаткування.

Слід відзначити, що сьогодні можливість визначити справедливість справляння податків є лише в плані оцінювання прямих і непрямих податків та їх співвідношення. Результати проведення розрахунків показали, що значення коефіцієнтів не відповідають нормативним, однак динаміка може мати позитивний вплив лише за тривалого збереження тенденції до зменшення. Можна зробити висновок, що оподаткування не має соціальної спрямованості.

Більшість країн, які застосовують Податок на додану вартість (ПДВ), запровадили комплекс заходів щодо мінімізації його негативного впливу на добробут населення. Зокрема, в ЄС використовується три режими оподат-

кування залежно від соціальної значимості товарів: товари широкого вжитку – стандартна ставка не менше 15%; товари розкоші – підвищена ставка; соціально важливі товари і послуги (харчова продукція, фармацевтична тощо) – знижена ставка не менше 5%. Такий підхід є соціально справедливим і може бути взятий за основу в Україні.

Хоча з позицій податкового менеджменту, доцільно мати єдину уніфіковану ставку. Адже чим більше податкових ставок, тим більше потрібно інформації про об'єкти оподаткування, тим вищими будуть витрати на адміністрування податку й можливості ухилення від сплати податків. Проте універсальна ставка ПДВ найповніше відповідає потребам фіскальної практики перехідного періоду. На користь єдиної ставки також свідчить відсутність гармонізованої класифікації товарів і послуг.

Одним із макроекономічних чинників гальмування економіки України є проблема відшкодування ПДВ. Обсяги відшкодованого ПДВ – це кошти, що зменшують доходи державного бюджету, а отже, знижують фіскальну значущість ПДВ. Обсяги відшкодованого ПДВ його платникам складають близько третини збору цього податку. Через неврегульованість проблеми з відшкодуванням ПДВ, фіскальна віддача від ПДВ має тенденцію до зниження.

Крім зазначених втрат, обсяги надходжень ПДВ до державного бюджету є значно меншими від потенційно можливих внаслідок не врахованого обсягу тіньової економіки, який, за різними підрахунками, складає від 20 до 50% [10].

Проблематичність ПДВ проявляється не тільки для бюджету держави, але й для підприємств. Платник фактично кредитує державу на строк від сплати податку до його повернення. У зв'язку з цим ПДВ є самим актуальним і проблемним податком для нашої держави.

В країнах Європейського Союзу для широкого кола послуг діє зворотній механізм оподаткування ПДВ. Особливість цього механізму в тому, що зобов'язання зі сплати ПДВ переміщуються від продавця до покупця. Це дозволяє зняти проблему відшкодування ПДВ та боротися зі схемою «зникнення продавця». У результаті покупець має заплатити до бюджету свою

різницю ПДВ та переміщене на нього зобов'язання (ці гроші йому з самого початку залишили, оскільки він перераховував продавцю суму без ПДВ). Проте такий механізм має суттєвий недолік – це ускладнення документації та звітності.

Іншим проблемним аспектом непрямого оподаткування є розгалужена система пільг. Близько 70% платників ПДВ користуються пільгами з ПДВ, що призводить до втрат бюджету [8]. Тому необхідно науково-обґрунтована спрямованість пільг, їх використання відповідно до законодавства, чітка система загальнодержавного статистичного обліку податкових пільг й ін.

Пільги з ПДВ наявні і в ЄС, але там вони мають переважно соціальну спрямованість і надаються кінцевим споживачам, що відповідає сутності ПДВ як податку на споживання. Спробою реформування податкової системи України в цілому та ПДВ зокрема стало прийняття Податкового Кодексу України. Зокрема, починаючи з 1 січня 2014 року передбачено зниження загальної ставки ПДВ до 17 %.

В той же час аналіз досвіду європейських країн доводить, що у 2008 році середня стандартна ставка ПДВ у 27 країнах ЄС складала 19,5 %, а в умовах світової фінансово-економічної кризи ряд країн ще її підвищив і у 2010 році вона складала 20,2 % [4]. Вищенаведене ставить під сумнів доцільність зниження загальної ставки ПДВ в Україні до рівня 17%. З одного боку, зниження податкового навантаження є стимулюючим чинником для розвитку суб'єктів господарювання, з іншого, воно призведе до різкого зменшення доходів державного бюджету, тим більше, що у ПКУ не наведено достатніх компенсаційних джерел, які б дозволили покрити бюджетні втрати. Отже, зниження ставок має супроводжуватися скороченням податкових пільг.

Пільгове оподаткування доданої вартості чинить також і зворотну дію на пільговика. Так, організації, звільнені від ПДВ за суб'єктною ознакою, стають неконкурентоспроможними при реалізації продукції суб'єктам господарювання – платникам ПДВ, адже їхні покупці не отримують права на податковий кредит

та не можуть зменшити суму податку, належну до сплати. При використанні ж об'єктного пільгування ціна продажу знижується. Внаслідок чого відбувається підвищення платоспроможного попиту. Саме через попит відбувається стимулювання виробництва [7].

Що стосується акцизного податку, то основною проблемою є значний тіньовий сектор. Виникненню такої ситуації можна запобігти через паралельний контроль. Тобто, кожний виробник підакцизної продукції має надавати відомості стосовно торгівельних підприємств, до яких постачається його продукція; одночасно торгівельні підприємства мають звітувати, від яких постачальників продукція надійшла у продаж. Фактично варто створити два реєстри і, накладаючи їх один на один, виявляти розбіжності.

Ще однією проблемою непрямого оподаткування є недосконалість податкового законодавства. Наприклад, платник має право на відшкодування суми ПДВ, яку він сплатив при купівлі товарів, і яка мала бути внесеною в бюджет його постачальником. Якщо останній цього не зробив, то виходить, що платник претендує на отримання суми, яка до бюджету не надійшла. Отже, бюджет має нести додаткові витрати, щоб виконати свої зобов'язання перед іншими платниками. А якщо такий платник здійснює господарські операції з фіктивними фірмами («одноденками», які не сплачують платежі до бюджету), то він стає співучасником схеми незаконного відшкодування, формально не порушивши закон. Такі схеми широко застосовуються в Україні. Також досить проблемною є ситуація, коли платник ПДВ, отримавши товари чи послуги і не розплатившись при цьому з постачальником, претендує на податковий кредит, а можливо і на бюджетне відшкодування. Тому доцільною є заміна отримання права на податковий кредит не за методом першої події, а за касовим методом.

3. Шляхи оптимізації зменшення податкового навантаження в Україні

В Україні вже понад десять років головним завданням реформування податкової системи є зниження податкового навантаження на економіку. Його виконання забезпечувалося як на основі зниження податкових ставок (переглянуто ставки ПДВ, податку на прибуток підприємств, податку із доходів фізичних осіб, нарахувань на фонд заробітної плати до соціальних фондів), так і на основі змін у механізмі обчислення і справляння податків, основними з яких були:

- розширення кола витрат, що дозволяється відносити на валові (за рахунок витрат на формування банківськими і небанківськими фінансовими установами страхових резервів; підвищення нормативу витрат на гарантійний ремонт; коштів, добровільно перерахованих установам науки, культури, неприбутковим організаціям; 50% витрат на придбання пально-мастильних матеріалів для легкових автомобілів, збільшення суми витрат на поліпшення основних фондів, тощо);

- підвищення норм амортизації;

- надання права усім, а не лише новоствореним підприємствам, переносити збитки на наступні податкові періоди;

- звуження кола суб'єктів господарювання, що потребують обов'язкової реєстрації їх як платників ПДВ, унаслідок підвищення граничного значення оборотів із постачання товарів (послуг);

- зниження ставок податків на прибуток, перехід з прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб на пропорційну та багато інших заходів. Проте, необхідно зазначити, що вищенаведені зміни не зменшили податкового тиску. Навпаки, з року в рік він збільшується, тим самим змушуючи суб'єктів господарювання приховувати свої доходи.

Діюча система оподаткування в Україні “загнала у тінь” майже всю економіку, а обсяги тіньового сектору і масштаби ухилення від сплати податків

набули загрозливого характеру. Окрім того, тіньовий сектор вітчизняної економіки, крім нелегальних, охоплює і легальні види діяльності, доходи від яких виводяться з-під оподаткування, а утворюються, наприклад, за рахунок оплати зайвих обсягів робіт, завищення вартості використаних матеріалів та їх кількості.

Надмірний рівень оподаткування негативно впливає і на інвестиційний клімат України. Майже всі експерти, які займаються оцінкою інвестиційного клімату нашої країни вважають, що він є несприятливим, оскільки оподаткування реального сектору економіки надто обтяжливе. Воно пригнічує процеси економічного відтворення, а підприємництво може працювати рентабельно, як правило, лише за умови приховування частини своїх доходів від оподаткування.

Основною причиною надмірного податкового навантаження в Україні є його нерівномірність, що призводить до тінізації економіки, порушення принципів рівності та справедливості в оподаткуванні, втрати фіскальної функції податку і надходжень до бюджету, сприяє гальмуванню інноваційних процесів. Нерівномірність податкового навантаження в Україні спричинена, перш за все, такими явищами як переміщення податкового тягаря і недосконалість механізму надання податкових пільг.

Переміщення податкового тягаря – складний економічний феномен, суть якого полягає в тому, що за рахунок зміни цінових і реальних пропорцій в результаті дії податку відбувається зміна поведінки економічних агентів, які формально не є платниками податку.

Таким чином, переміщення податкового тягаря виникає внаслідок того, що сфера дії податку виявляється ширшою, ніж коло платників податку, передбачене податковим законодавством.

Переміщення податкового тягаря вперед відбувається у разі, коли продавець може перекласти деяку частину його податкових виплат на покупців (споживачів) свого товару. Аналогічним чином, якщо платник податку (фізична або юридична особа) під впливом податку скорочує суму своїх витрат, то він

певною мірою переміщає тягар назад – на продавців тих товарів, витрати на які скорочуються [9].

В Україні більшість податків стосуються юридичних осіб, однак за рахунок переміщення податкового тягаря лєвова частка податкових доходів держави у кінцевому підсумку оплачується фізичними особами. З основних 16 податків на сьогодні лише два оплачуються юридичними особами і не перекладаються на громадян. Усі інші, в остаточному підсумку, лягають тягарем на платників – фізичних осіб через включення податків до собівартості або надбавки до ціни продукції. Таким чином платежі фізичних осіб забезпечують майже 80% податкових доходів зведеного бюджету України [7].

Податкове навантаження на фізичних осіб в Україні підтримується на рівні 38–42% при тому, що валовий внутрішній продукт на душу населення становить менше 1000 дол. США за рік. Необхідно зазначити, що у розвинутих країнах світу, в яких рівень доходу на душу населення становить понад 25 тис. дол. США, рівень податкового навантаження на фізичних осіб становить 40–50%, тоді як у країнах із низьким рівнем доходу на душу населення відповідний показник дорівнює 20–30% [19].

Порівняння переконливо свідчить, що рівень податкового навантаження на фізичних осіб в Україні є не виправдано високим і потребує перегляду у напрямі зменшення шляхом зниження діючих на сьогодні податкових ставок [3]. Хоча тема зниження податкового навантаження на доходи громадян ось уже протягом кількох років активно обговорюється як у законодавчих колах, так і громадянами України, суттєвих зрушень у вирішенні цієї проблеми так і не було зроблено. Разом з тим, зниження ставок оподаткування забезпечить поповнення власного бюджету окремого громадянина, вплине на безперечне зростання попиту на товари (послуги) споживчого ринку і, як наслідок, збільшаться доходи підприємств за рахунок саме часткового вивільнення коштів фонду оплати праці

Не менш важливою проблемою є нарахування на фонд оплати праці, адже рівень ставок тут також непомірно високий. Тому підприємства й фізичні особи

– суб'єкти підприємницької діяльності постійно ухиляються від легального нарахування заробітної плати найманим працівникам. Вони здійснюють виплати під виглядом доходів, які не оподатковуються прибутковим податком, зокрема натуральні виплати, видача грошей у конвертах, тоді як легальна частина заробітної плати не рідко є на рівні, а то й нижче від мінімальної [5].

Щодо податкових пільг, то проблемою вітчизняної податкової системи є їх надзвичайно велика кількість та постійна змінюваність їх переліку. Пільга в оподаткуванні – це зменшення та (або) звільнення від оподаткування певних суб'єктів підприємництва, галузей, регіонів тощо. Надання податкових пільг має на меті стимулювання розвитку певних видів діяльності, галузей, окремих підприємств, регіонів; регулювання цін з боку держави; забезпечення конкурентоспроможності стратегічно важливих з точки зору держави товарів перед дешевшими та якіснішими імпортними товарами [6].

Недосконалість системи пільг в Україні полягає в тому, що вона не тільки не стала достатньою мірою стимулювальним важелем для розвитку тих напрямів підприємництва, які цими пільгами користуються, але й створила нерівномірне податкове навантаження на суб'єктів господарювання. При цьому значна частина таких пільг не має достатнього соціально-економічного обґрунтування, а беззаперечними лідерами за кількістю пільг є податок на додану вартість та податок на прибуток підприємств.

Механізм оподаткування доданої вартості та прибутку підприємств в Україні демонструє надлишкове обмеження шляхом запровадження економічно необґрунтованих пільг. Останнє призводить до того, що загальна сума наданих податкових пільг може перевищувати обсяги надходжень до зведеного бюджету України, а стимулювальна ефективність наданих пільг залишатиметься під питанням, оскільки звільнення від податку окремих підприємств ставить їх над конкурентним середовищем у рамках галузі, тим самим пригнічуючи інших учасників ринку і призводячи до певної монополізації та появи чи поглиблення відповідних диспропорцій [7].

Труднощі податково-пільгового стимулювання в Україні викликають необхідність зниження загальної кількості податкових пільг, що сприятиме формування справедливої податкової системи за рахунок вирівнювання податкового навантаження серед суб'єктів господарювання з одночасним зменшенням податкового тиску. З іншого боку, цей важіль державної стимулювальної політики не може бути проігнорованим до кінця, так як податкові пільги є дієвим інструментом стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності.

Тому для поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання уряд може застосовувати податкові відстрочки та розстрочки у вигляді списання нарахованих пені і штрафів для стимулювання розвитку галузей народного господарства. Досить потужним механізмом стимулювання технологічного оновлення та інвестицій є пільга у вигляді прискореної амортизації, однак з 1 січня 2004 року уряд прийняв рішення про скасування цієї пільги [7]. Аналіз податкового навантаження в Україні свідчить, що його скорочення є однією з передумов виходу з економічної кризи, підвищення ділової активності, детінізації економіки і активізації інвестиційної діяльності.

Однак для вирішення цієї проблеми потрібна клопітка робота професіоналів щодо: перекривання лазівок у податковому законодавстві, які дозволяють приховувати фактичні доходи від оподаткування; скасування необґрунтованості податкових пільг; приведення у відповідність податкового і бухгалтерського обліку та спрощення механізму розрахунку податкових зобов'язань; впорядкування складу податкової системи за рахунок скорочення дрібних платежів, надходження від яких ледве перевищують адміністративні витрати; досягнення виваженого балансу, упорядкування і усунення дублювання функцій численних контролюючих органів; надання системі фінансових санкцій стимулюючого, а не карального характеру. Зрозуміло, зробити це складно, але саме тут слід шукати головні шляхи вирішення податкових проблем [2].

Одним із засобів зниження податкового тиску на суб'єктів підприємницької діяльності може стати податкове планування. Податкове планування – складова частина фінансово-господарської діяльності як фізичних так і юридичних осіб, основною метою якого є максимізація доходу за рахунок мінімізації податків. Під податковим плануванням мається на увазі використання платником податків усіх припустимих законних засобів для мінімізації податкових зобов'язань. Суть податкового планування полягає в тому, що, по-перше, платник податків вибирає місце для розташування як самого підприємства, так і своїх філій, представництв і дочірніх компаній, орієнтуючись на розміри податкових ставок у різних регіонах; по-друге, платник податків сам обирає оптимальну організаційно-правову форму свого підприємства і її співвідношення з виникаючим при цьому податковим режимом, що впливає на порядок використання прибутку і можливість одержання пільг; по-третє, податкове планування передбачає правильне використання пільг по окремих податках.

Складність використання механізму податкового планування полягає в тому, що з одного боку, виникає можливість значно зменшити суму податкових платежів у бюджет, з іншого, – небезпека сплатити в бюджет набагато більшу суму і поставити підприємство на грань банкрутства. Подібна ситуація може виникнути в тому випадку, якщо податкова інспекція знайде, що використовувані на підприємстві способи зниження податкових платежів не відповідають чинному законодавству, тобто є незаконними. У результаті до підприємства застосовуються фінансові санкції [8].

Проблему мінімізації податкового навантаження можна вирішити і за допомогою міжнародного податкового планування. З тієї точки зору виробничу діяльність вигідно вести в тих юрисдикціях, де мінімальні або відсутні податки на прибуток, низьке або відсутнє експортне мито, мінімальне обмеження на забруднення навколишнього природного середовища, існують спеціальні податкові пільги для промислових підприємств. Податкове планування, як інструмент зниження податкового тягаря, повинно базуватися на існуючому

податковому законодавстві і виключати незаконне ухилення від сплати податків, а його правильне проведення допоможе одержати у розпорядження суб'єктів підприємницької діяльності заощаджену від оподаткування частину прибутку, придатну для подальших інвестицій.

Як відомо, в Україні система оподаткування доходів фізичних осіб та юридичних осіб є роздільною, оскільки в ній діють окремо закон про податок з доходів фізичних осіб та закон про оподаткування прибутку підприємств. Така система, на відміну від глобальної, передбачає, що різні категорії доходів, зокрема доходи від праці та від капіталу, оподатковуються за різними податковими ставками. Багато експертів у сфері оподаткування вказують на те, що роздільна система оподаткування доходів має ряд недоліків, пов'язаних, зокрема, з тим, що такою системою важче управляти, оскільки при "вирішенні проблеми класифікації, яка виникає при розподілі доходів на різні категорії" існує ризик нераціонального використання адміністративних ресурсів [4, с. 2–3].

Світовий досвід показує, що елементи роздільного оподаткування доходів присутні практично в кожній податковій системі. У цьому контексті експерти МВФ Л. Бернс та Р. Кревер виділяють кілька моделей роздільного оподаткування доходів.

Перша модель ілюструє ситуацію, коли податок на прибуток підприємств та податок з доходів фізичних осіб стягуються відповідно до двох різних законів, при цьому визначення податкової бази в цих законах є різними. Саме така модель застосовується в Україні, а також ще в Латвії, Румунії, Росії та Японії.

Модель роздільного оподаткування доходів, яка діє в Німеччині та Іспанії, відрізняється від першої тим, що, хоча закон про оподаткування доходів фізичних осіб та закон про оподаткування прибутку підприємств в кожній з цих країн існують окремо, підходи до визначення оподаткованого доходу, які містяться в цих законах, збігаються.

Третя модель – це модель податкової системи, в якій норми оподаткування доходів фізичних осіб та підприємств визначаються одним законом, але при цьому зберігаються певні додаткові положення, що передбачають застосування особливого режиму оподаткування підприємств чи фізичних осіб. Саме так відбувається, наприклад, в Австралії, Канаді, Швеції та США.

Варто відзначити, що узагальнення досвіду різних країн щодо застосування тієї чи іншої моделі роздільного оподаткування доходів показало, що, насправді, наявність двох окремих законів щодо оподаткування доходів фізичних осіб та прибутку підприємств чи застосування одного єдиного закону з технічної точки зору не викликає ніяких суттєвих проблем, оскільки, як справедливо зазначили Л. Бернс та Р. Кревер, "форма закону не так важлива, як його зміст". Натомість ці автори наголошують, що для забезпечення більшої ефективності оподаткування доходів доцільно запровадити єдиний підхід до визначення бази оподаткування доходів від підприємницької діяльності як для фізичних осіб, так і підприємств. На їх думку, це дозволяє спростити податкову систему, а також зменшить стимули для платників податків порушувати податкове законодавство [5].

Така ідея має прибічників і серед вітчизняних дослідників, однак їхні пропозиції стосуються переважно зрівнювання номінальних ставок оподаткування доходів від капіталу фізичних осіб та прибутку підприємств. Наприклад, С.М. Попов у своєму дослідженні вказує на доцільність зниження номінальних ставок оподаткування прибутку підприємств та процентних доходів фізичних осіб до рівня базової ставки податку з доходів фізичних осіб [5].

А.М. Соколовська пропонує зрівняти умови оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб "шляхом вирівнювання ставок податку на прибуток підприємств та податку з доходів фізичних осіб та забезпечення справляння в кінцевому підсумку обох податків за однаковою ставкою". Але при цьому автор зазначає, що разом із підвищенням ставки податку з доходів фізичних

осіб має бути запроваджено неоподатковуваний мінімум доходів, який не повинен поширюватись на доходи фізичних осіб від капіталу – проценти, дивіденди тощо [32].

Фактично мова іде про переорієнтацію податкової політики України на відокремлене оподаткування доходів фізичних осіб від капіталу та від праці.

Слід зазначити, що до 2004 р., тобто до запровадження пропорційного податку з доходів фізичних осіб, в Україні подібна диференціація ставок оподаткування доходів фізичних осіб уже мала місце, але вона стосувалася переважно двох видів доходів від капіталу – спадщини та авторської винагороди. Так, згідно із Законом Української Радянської Соціалістичної Республіки "Про прибутковий податок з громадян Української РСР, іноземних громадян та осіб без громадянства", прийнятому 5 липня 1991 р. [9], для сум авторської винагороди було передбачено граничну ставку оподаткування на рівні 30%, а що стосується виплат суми авторської винагороди, виплаченої повторно (неодноразово) спадкоємцям, то в цьому випадку ставка податку збільшувалася до 60–85%.

Водночас у ряді країн диференціація ставок оподаткування доходів фізичних осіб від праці та капіталу існує і зберігається дотепер. Так, у скандинавських країнах (Данія, Ісландія, Норвегія, Швеція та Фінляндія) з кін. 80-х – поч. 90-х рр. XX ст. практикується подвійна система оподаткування доходів (англ. *dual income tax system*). Сутність подвійної системи оподаткування доходів полягає в тому, що доходи фізичних осіб від капіталу та від праці оподатковуються диференційовано. При цьому, доходи від капіталу оподатковуються за пропорційною ставкою і, як правило, нижчою, ніж рівень оподаткування трудових доходів. Ідея запровадження такої подвійної системи оподаткування доходів в цих країнах полягала в забезпеченні нейтральності впливу податків на вибір джерел фінансування інвестицій, а також у підвищенні конкурентоспроможності податкової системи скандинавських країн [8, с. 23]. Реалізація цього завдання відбувалася, в першу чергу, за рахунок залучення до податкової бази всіх без винятку

доходів фізичних осіб від капіталу, включаючи дивіденди, проценти по депозитах, приріст капітальної вартості активів, ренту, доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності тощо. Таким чином база оподаткування капіталу фізичних осіб в скандинавських країнах була істотно розширена, в той час як в більшості інших країн ця база залишається досить вузькою, оскільки зазвичай деякі види доходів від капіталу ще й досі або користуються пільговим режимом оподаткування, або повністю звільняються від оподаткування.

Інша особливість скандинавської моделі оподаткування доходів полягає в збереженні прогресивної шкали оподаткування доходів від праці (переважно заробітної плати та пенсій). Зокрема, у Фінляндії в 1999 р. діяло сім номінальних ставок оподаткування трудових доходів фізичних осіб, рівень яких коливався від 0% для індивідів з річним доходом менше 7,9 тис. євро до 38% для тих, чий річний дохід перевищує 52,5 тис. євро. Хоча слід зазначити, що майже 60% платників цього податку сплачували середні ставки 19,5% та 25,5%, і лише до 2% платників застосовувалася його максимальна ставка [8].

Що стосується оподаткування прибутку підприємств, то його ставка в рамках подвійної моделі оподаткування доходів у скандинавських країнах, як правило, відповідає рівню оподаткування доходів від капіталу фізичних осіб (близько 30%), що, як зазначає Р. Боудвей, дозволяє вирішити проблему мінімізації негативного втручання податкової системи в розподіл прибутків та заохочує індивідів до заощаджень [9].

З 2007 р. подвійна система оподаткування доходів була запроваджена в Іспанії та Уругваї. Новий податок з доходів фізичних осіб в Уругваї не лише об'єднав базу тринадцяти існуючих до цього окремих прибуткових податків, а й навіть включив до неї такі види доходів, що раніше не оподатковувалися, зокрема відсотки по депозитах, ренту, приріст капітальної вартості активів та ін. Як і в скандинавській моделі, трудові доходи в Уругваї оподатковуються за прогресивною шкалою (10–25%), а доходи від капіталу, в тому числі прибутки підприємств, – за пропорційною шкалою (12%). В Іспанії рівень податкових ставок є трохи вищим: 18% для доходів від капіталу та 24–43% для

трудоуходів. Однак на відміну від промислово розвинутих скандинавських країн, переваги подвійної системи оподаткування доходів у країнах, що розвиваються, зокрема Уругваї, пов'язують не лише із покращенням їх інвестиційного клімату, а, в першу чергу, з можливістю знизити диференціацію доходів у суспільстві та вдосконалити їх перерозподіл від багатих до менш заможних прошарків населення. Так, за оцінкою А. Барейкса та Дж. Рока, новий подвійний податок з доходів фізичних осіб в Уругваї сприяв зниженню коефіцієнта нерівності доходів Джині на 2,2 п.п. (з 37,6% в 2006 р. до 35,4% в 2007 р.) [10].

Водночас існують певні доводи щодо можливих негативних наслідків "дуалізації" оподаткування доходів фізичних осіб від праці та від капіталу в країнах, що розвиваються. Як зазначає вітчизняний експерт з проблем оподаткування К. Швабій, запровадження такої системи може викликати появу нових схем мінімізації податкових зобов'язань, пов'язаних зі "штучною зміною податкового статусу доходу" [11]. Групу ризику становить, у першу чергу, населення, яке одержує свої доходи як від праці, так і від капіталу.

Крім того, різниця між номінальною ставкою оподаткування доходів від капіталу та ставкою оподаткування трудових доходів фізичних осіб створить серйозні стимули щодо виплати доходів найманим працівникам за працю у формі, що оподатковується за нижчою ставкою, – вибір між виплатою заробітної плати чи дивідендів. Ми вважаємо, що подібні зміни ведуть до порушення нейтральності впливу податкової системи на фінансові рішення суб'єктів господарювання. Хоча при цьому слід зазначити, що, наприклад, у США ця проблема знайшла ефективне вирішення. Там, якщо працівник отримує дохід у формі дивідендів, а не заробітної плати, підприємство, де він працює, не має права на вирахування його суми дивідендів із сукупного оподаткованого доходу і таким чином зобов'язання підприємства по податку на прибуток не зменшуються [12].

Зміна номінальних податкових ставок дозволить відповідним чином змінити не лише номінальне, а й фактичне податкове навантаження. Так,

наближення номінальної ставки податку з доходів від капіталу фізичних осіб та ставки податку на прибуток підприємств сприятиме встановленню більш справедливого розподілу податкового навантаження на капітал, оскільки спрямоване на зменшення існуючого розриву між рівнем податкового навантаження на капітал підприємств та фізичних осіб. Разом з тим, в умовах України ефективність подібного заходу суттєво знижується через наявність цілого ряду нетрудових доходів фізичних осіб, які звільнено від оподаткування.

З огляду на це, ми вважаємо, що заходи щодо вдосконалення розподілу податкового навантаження на капітал в Україні не повинні обмежуватися лише зміною номінальних ставок, а передбачати, в першу чергу, запровадження єдиного підходу до визначення оподатковуваного доходу підприємств та фізичних осіб, що базується на концепції сукупного доходу, згідно з якою оподаткуванню мають підлягати всі витрати індивіда на споживання за певний період плюс приріст капітальної вартості його майна.

Окрім розміру податкових ставок та норм щодо нарахування оподатковуваного доходу, фактичний рівень податкового навантаження на капітал залежить також від ряду неподаткових чинників. До таких найбільш важливих неподаткових чинників американський дослідник Х. Розен відносить, зокрема, інфляцію [14]. Він зазначає, що в умовах високих темпів інфляції зменшується реальна вартість податкових пільг, звільнень та вирахувань з оподатковуваного доходу, які встановлюються у номінальному вираженні. Якщо законом про оподаткування прибутку підприємств передбачено такі преференції, то це не лише робить капітал більш уразливим до темпів інфляції, але й знижує ефективність подібних заходів податкової політики, покликаних сприяти скороченню податкового навантаження на цей фактор виробництва.

Найбільш відчутного впливу інфляції зазнає податкове навантаження на капітал фізичних осіб, а саме на доходи у вигляді дивідендів та відсотків за депозитами. Якщо темпи інфляції є досить високими і перевищують номінальну ставку відсотків (ставка, що діє на ринку), нарахування податку

на такі доходи на базі номінальних, а не реальних показників їх виплат означає, що цей податок має бути сплачений з прибутку, який не має реального приросту капітальної вартості. В результаті відбувається зростання фактичного рівня оподаткування доходів фізичних осіб від капіталу.

Щоправда, у деяких випадках інфляція може призводити і до зниження фактичного податкового навантаження на капітал. Це стосується, в першу чергу, податків, зобов'язання по яких встановлюються в номінальному вираженні, тобто у фіксованій сумі. Згідно з податковим законодавством України такий режим застосовується, зокрема, до єдиного податку на суб'єктів малого підприємництва та фіксованого сільськогосподарського податку. Крім того, скорочення фактичного рівня оподаткування доходів в результаті інфляції відбувається внаслідок відстрочки сплати платником податкових зобов'язань чи в результаті заборгованості сплати податку, але лише за умови, якщо відстрочка та заборгованість не індексуються на рівень інфляції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проаналізувавши систему оподаткування в Україні, можна зробити висновок, що вона є досить недосконалою і суперечливою.

Основною проблемою на сьогодні залишаються недостатні та нестабільні податкові надходження до бюджетів усіх рівнів.

Показник податкового навантаження, дещо відрізняється за рівнями прямого і непрямого оподаткування, однак дає можливість зробити загальний висновок про низьку сприятливість податкової системи для розвитку бізнесу та надто обтяжливе оподаткування факторів виробництва – капіталу та праці. В порівнянні із розвинутими країнами показник податкового навантаження в нашій державі є середнім, тоді як громіздкість системи обов'язкових платежів та складність адміністрування податків і зборів відводить негативно впливає на підприємництво та інвестиційну активність і, як наслідок, призводить до зменшення сукупних податкових надходжень.

Надмірне податкове навантаження в Україні негативно впливає на економіку країни, спричиняючи її значну тінізацію. Податковий тягар розподілено між платниками податків дуже нерівномірно, хиби стягування податків в Україні є укрій високими, а це негативно позначається на діловій активності ринкових агентів і формує атмосферу недовіри громадян до фінансових інститутів. Зниження податкового навантаження є необхідною умовою виходу України з економічної кризи, що приведе до формування цілої низки позитивних зрушень в економічній і податковій сферах.

Ефективна податкова політика повинна орієнтуватись на пошук оптимальних методів вилучення податків та рівня податкового навантаження для стимулювання економічного зростання. Позитивний ефект матиме запровадження заходів щодо вдосконалення системи податкового контролю, створення умов, що унеможливають ухилення від сплати податкових зобов'язань, обмежене використання податкових пільг, а також забезпечення оптимального розподілу вилучених коштів, що потребує проведення подальших досліджень та розробки теоретико-методичних основ

механізму їх реалізації. Реформування вітчизняної податкової системи та зменшення реального податкового навантаження дозволить Україні стати важливим суб'єктом податкової конкуренції на світовому просторі.

Також важливий напрям податкового регулювання в галузі підвищення дохідного потенціалу податкової системи України – оптимізація чинної системи податкових пільг. Першочергове завдання – запровадження новітніх методів боротьби з ухилянням від оподаткування, які повинні забезпечити, з одного боку, зменшення втручання фіскальних органів у діяльність підприємств, з іншого – гарантувати належний рівень податкової дисципліни.

Поступове зниження податкового навантаження на фізичних осіб сприятиме збільшенню заощаджень домогосподарств, підвищенню платоспроможного попиту населення, а отже розвитку виробництва та збільшенню реальних доходів платників податків і, як наслідок, – зростання податкової бази.

Ураховуючи загальносвітову тенденцію гармонізації податкових систем різних країн та потенційну можливість інтеграції України у світову економічну спільноту, питання реформування податкового законодавства згідно з принципами, прийнятими країнами з ринковою економікою, повинні опрацьовуватися вже сьогодні. Україна перебуває на етапі формування ринкових відносин і створення конкурентоспроможної моделі податкової системи. Саме тому розкриття набутого позитивного практичного досвіду зарубіжних країн і теоретичних знань зарубіжних економістів у сфері оподаткування сприятиме покращенню макро й мікроекономічної ситуації в нашій країні

Позитивний досвід ЄС із прямого оподаткування в частині гармонізації баз оподаткування, політики ставок та організації фінансового контролю дає підстави для висновку, що податкова система України вимагає суттєвого реформування, в основі якого має бути встановлення реального сумарного податкового навантаження на доходи суб'єктів оподаткування. Адже за відносними макроекономічними показниками Україна наближається до

середніх показників у ЄС, але за обсягами надходжень наша держава прирівнюється до таких країн, як Кіпр, Угорщина, Словаччина, Хорватія та інших, які за територією, населенням та іншими параметрами не порівнюються. В основі реформування податку на прибуток має бути не зниження ставок, про яке постійно заявляють у державі, а навпаки –законодавче встановлення порядку визначення бази оподаткування, який передбачав би конкретні запобіжники щодо шахрайства з обсягами доходів та витрат суб'єктів оподаткування. Що стосується податку з доходів фізичних осіб, оподаткування дивідендів та роялті, то тут необхідно запровадити диференційоване оподаткування в залежності від розмірів доходів, наприклад, так, як це встановлено в Німеччині. Ще один не менш важливий аспект – органи стягнення мають бути відсторонені від законодавчого процесу тощо. Ці та ряд інших заходів з гармонізації прямих податків можуть прискорити процеси руху України до членства в ЄС та суттєвого оздоровлення економіки країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Абрамова С. Податкове навантаження та методи його оцінювання [Електронний ресурс] / С.Абрамова // Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/3426/1/Thesis%20Abramova%20SM.pdf>
3. Адаптація податкового навантаження в Україні в умовах трансформаційної моделі 5.10 [Електронний ресурс] / Режим доступу: 510.dp.ua/nauchnoe-obosnovanie-nalogovoj-sistemy-5-10/
4. Барулин С. В. Налоговый менеджмент / С. В. Барулин, Е. А. Ермакова, В. В. Степаненко. - М.: Омега-Л, 2007. - 272 с.
5. Берч Н. Я. Податкове навантаження як окрема економічна категорія: теоретична сутність та спроби обрахунку / Н. Я. Берч // Наукові праці НДФІ. – 2008. - № 2 (43). – С. 111-118.
6. Білостоцька В. О. Податкове навантаження в Україні / В.О. Білостоцька // Фінанси України. – 2012. – №12. – с.75-79.
7. Богатирьова Є.М. Податкове навантаження як індикатор результативності податкових реформ в Україні [Електронний ресурс]/ Є.М. Богатирьова // .Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/.pdf>
8. Богославець Т. Аналіз податкового навантаження та його вплив на кінцеві результати діяльності суб'єкта господарювання [Електронний ресурс] /Т.Богославець // .Режим доступу: [http:// archive.nbu.gov.ua/portal/natural/vntu/2009_19_1/pdf/65.pdf](http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/vntu/2009_19_1/pdf/65.pdf)
9. Григоренко В. О. Вплив податкового навантаження на фінансовий потенціал території / В. О. Григоренко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка», 2013. – №1. – С. 120-124.
10. Грязновая А. Г. Финансово-кредитный экономический словарь / под общ. ред. А. Г. Грязновой. - М. : Финансы и статистика, 2004. - С. 609

11. Джуринська О.С. Податкове навантаження: сутність та напрями зміщення [Електронний ресурс]/ О.С. Джуринська // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2014/Economics/3_166406.doc.htm
12. Дропа Я. Податкове навантаження та його вплив на економіку України / Я. Дропа, І.Чабан // Формування ринкової економіки в Україні, 2009. – № 19. – С. 213 -218.
13. Єфименко Т. І. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / Т.І. Єфименко, А.М. Соколовська – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. – 492 с.
14. Захаркін О. Аналіз рівня податкового навантаження в Україні [Електронний ресурс] /О.Захаркін, В.Гльоза // Режим доступу: http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2010/Ekon_1_2010/10zoopnu.pdf
15. Канцур І. Г. Теоретичні засади податкового навантаження / І. Г. Канцур // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – 3 (50). – С. 77-82.
16. Кондратенко Н.Б. Податкове навантаження та шляхи його оптимізації в Україні /Н.Б. Кондратенко – автореф. дисерт. на здоб. наук. ступ. канд. економ. наук за спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – К.: 2015. – 22 с.
17. Крисоватий А.І. Податкові трансформації та економічне зростання / А. І. Крисоватий, Т. В. Кощук // Фінанси України. – 2008. - №9. – С. 10-24.
18. Кулай А. Досвід ЄС із гармонізації прямого оподаткування й можливості його використання в Україні / А.Кулай //Економіст, 2015. - № 7. – С. 13-18.
19. Кушнірчук Ю. М. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави / Ю. М. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУУкраїни. - 2010. - Вип. 20.11.- с. 161.
20. Лазур С. П. Податкове навантаження як критерій оцінювання якості податкової політики України / С. П. Лазур // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.1. – С. 285-290.

21. Майбуров И. А. Теория налогообложения: продвинутый курс: учеб. для магистрантов / И. А. Майбуров, А. М. Соколовская. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. - С. 334. - (Серия "Magister")
22. Новік О.І. Тлумачення поняття «податкове навантаження» у вітчизняній та зарубіжній літературі / О.І. Новік // Глобальні та національні проблеми економіки, 2015. - №6. – С. 756 – 762.
23. Новіков М. А. Порівняльний аналіз методик визначення податкового навантаження та шляхи їх удосконалення / М. А. Новіков // Сталий розвиток економіки. - 2011. - № 2. - С. 284.
24. Панура Ю. В. Інноваційні підходи до оцінювання податкового навантаження в умовах економічної нестабільності / Ю. В. Панура // Проблеми науки, 2012. – №11. – С. 45-47.
25. Пилипюк Ю.А. Податкове навантаження – як основний критерій ефективності системи оподаткування [Електронний ресурс] /Ю.А. Пилипюк, Н.Є. Акименко // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67496.doc.htm
26. Пономарьова Т.В. Особливості формування системи статистичних показників дослідження оподаткування й визначення податкового навантаження в Україні /Т.В. Пономарьова, Т.Г. Чала // Социальная экономика. - 2016. - № 1. - С. 168-175.
27. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд., исправ. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 479 с.
28. Савченко В. Ф. Оцінка рівня податкового навантаження в Україні / В. Ф. Савченко, А. Ф. Лось // Економічний часопис – XXI. – 2011. - № 9-10. – С. 25-28.
29. Селіверстова І. Податкове навантаження на суб'єктів господарювання в Україні [Електронний ресурс] / І.Селіверстова, Т.Скупова // .Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Skupova_109.htm

30. Сергєєва Л. Н. Оцінювання податкового навантаження на макрорівні / Л. Н. Сергєєва, Г. Ю. Кучерова // Часопис економічних реформ. – 2012. - №4(8). – С. 50-58.
31. Сідельникова Л.П., Костіна Н.М. Податкова система: Навчальний посібник. –2-ге видання, перероблене і доповнене. — Київ: Ліра-К, 2013. — 604 с.
32. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. – 2006. № 7. – С. 4-12.
33. Ткаченко Т. Порівняльний аналіз податкового навантаження в економіці України та країнах з розвинутою економікою / Т. Ткаченко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 460-464.
34. Троц Н. Методичні підходи до формування податкового навантаження в Україні/ Троц Н. // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. – Ч. 1. – с. 85-89.
35. Фрадинський О. А. Поняття податкового навантаження та підходи до його визначення / О. А. Фрадинський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - № 1. – Т. 1. – С. 79-82.
36. Фролова Н.Б. Основні напрями вдосконалення розподілу податкового навантаження в Україні /Н.Б. Фролова // Український соціум, 2011. - № 3(38). – С. 113 – 122.
37. Цимбалюк І.О. Податкове навантаження, як критерій ефективності ведення податкової політики / І.О. Цимбалюк, Н.В. Вишневська// Економічний вісник університету: збірник наукових праць, 2012. – № 19/1. – С. 183- 187.
38. Ціна держави [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/#1>
39. Doing Business 2015: Economy Rankings / International Bank for Reconstruction and Development, the World Bank [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>
40. Pwc-paying-taxes-2015-low-resolution / The World Bank [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes>